

İSLÂM HUKUKUNDA EVLİ KADININ NAFAKASI VE KAPSAMI

Lütfiye AKGÜL^(*)

Öz

İslam hukukunda dayandığı temel prensipler ışığında özellikle evli kadının nafakasını çalıştığımız bu araştırmamızda öncelikle Nafaka Terimi ve Çeşitleri adı altında nafaka kavramının genel olarak ne olduğunu ve İslam hukukundaki yerini inceledik. Çalışmamız bundan sonra sırasıyla; Evlilik Nafakasının Dayandığı Deliller, Kadının Nafakaya Hak Kazanmasının Şartları ve Nafakanın Düşmesinin Sebepleri, Evlilik Nafakasından Kaçınmanın Sonuçları ve Nafakanın Kapsamı olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.

Sonuç olarak İslam hukukuna bağlı olarak evli kadının nafakasının ana hatlarıyla incelendiği bu çalışmamızın, günümüz İslam toplumlarında önemli bir yer işgal eden kadının nafakası konusunda uygulamada çok yararlı olacağını düşünüyoruz. Evli kadının maddi manevi mağdur olduğu günümüzde bu konunun İslam hukukuna göre düzenlenmesi birçok sorunları halledecektir. Ancak şu var ki, bu hususların aslını bozmadan güncellenmesi zorunluluğu da inkâr edilemez bir gerçektir.

Anahtar Kelimeler: Evli Kadının Nafakası, Fıkıh, Nafaka.

The Maintenance Allowance of Married Woman and its Containing

Abstract

Maintenance allowance institution, is based on the Islamic law in the light of the basic principles we try to, especially maintenance allowance of married woman's, generally have studied what it is and what is the place of it in Islamic law. Our study after this, respectively; the evidences marriage maintenance allowance of married woman, the woman's maintenance allowance rights terms of winning and its causes of the fall, marriage maintenance allowance gains on results and its consists of five parts, including the scope.

As a result, Islamic law, married women have outlined our this study examined maintenance allowance today, occupying an important place in Islamic society woman, we think it would be very useful in practice about maintenance allowance. Married woman is victimized in today's material and moral Islamic Law according to the regulation of this issue will take care of many problems. But the thing is, these issues have to updated without disturbing the original requirement that it is a fact that cannot be denied.

Keywords: Married Woman's Maintenance Allowance, Fiqh, Maintenance Allowance.

^(*) Öğretmen, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
(e-posta: akgul.lutfiye@hotmail.com)

Giriş

I. Nafaka Terimi ve Çeşitleri

Aile; kan bağı ve evlilikle doğan akrabalık ilişkileriyle bir araya gelmiş ve birbirine bağlanmış olan bir müessesedir.¹ Aile içerdiği fonksiyon olarak toplumun temelini oluşturan unsurdur. Hedeflenen bir aile yapısında, karı-koca veya ebeveyn-çocuklar arasında olduğu gibi akrabalar arasındaki birtakım sorumlulukların yerine getirilmesi, fertlerin birbirlerine olan sevgi, saygı, koruma ve yardım davranışları sonucunda sağlanmış ve mağduriyetler önlenmiş olur. Fakat bazı durumlarda hukuk müdahalesi olmadan beklenen bu durumun aksadığı da bir gerçektir. Bu sebeplerden dolayı hukuk, aile birliğinin devamı, fertlerin hak ve menfaatlerinin korunması için gereken tedbirleri almıştır. Bu tedbirler içinde aile fertleri arasında, işe ve bakım gibi yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlamak için alınan tedbirler de vardır.

Kişinin en başta kendisine olmak üzere etrafındaki bütün canlılara karşı bazı hak ve sorumlulukları vardır. Toplum içinde bu hak ve sorumluluklar aile içinde başlar ve bu birliğin sonucu olarak ortaya çıkan akrabalık ilişkileri çerçevesinde devam eder. Nitekim bunlar aile hukuku olarak belirli kurallar şeklinde düzenlenmiştir.

Nafaka olarak adlandırdığımız konunun, fertlerin ihtiyaçlarının karşılanması yönüyle aile hukuku içerisinde düzenlenmiş olmakla beraber kamu hukuku yönü de vardır. Şartlar değişir ve taraflar zorunlu olduğu ihtiyaçları karşılayamaz, aile fertlerine bakamaz, hatta kendisine yardım edilmediğinde zarurete düşerse, bu durumda yakın hısımlar devreye girer. Eğer onlar da temin edemezse o noktada kamu kuruluşları ve devlet bu ihtiyacı karşılar.

Batı toplumlarında çok geç zamanlara kadar bu konudaki yükümlülük herhangi bir hukuki kanunla düzenlenmediği halde, İslâm toplumunda, İslam'ın kabul edilmesiyle beraber, insan ihtiyaçlarını temin etmeyi hedefleyen bu yükümlülük nafaka olarak adlandırılmış ve hukukun bağlayıcı hükümleriyle beraber uygulanmıştır.

Nafaka, Arapça bir kelimedir. Enfaka fiilinin masdarı olan “infak” tan gelen isimdir. Çoğulu nafakattır. Infak kelimesinin anlamı; yiyeceklerinin, malının ve parasının tükenecek kişinin fakirleşmesi, kişinin mülkünü harcayarak tüketmesi, paranın rayic olmasıdır. Sözlükte nafaka “yenecek yemek, katık, maişet ve diğer zaruri ihtiyaçların karşılanması amacıyla kişinin kendisi ve aile fertleri için harcadığı her şeydir.”²

Fıkıh terimi olarak nafaka; geçimini üstlendiğine yiyecek, giyecek ve mesken teminidir. Örfen nafaka, yiyecek; katık ve içecekleri, giyecek; örtü ve üstlüğü, mesken; ev eşyası, su ve aydınlatma, temizlik aleti ve hizmetçi ücretini kapsar.³

1) Samim, Gönsensay, *Medenî Hukuk*, İstanbul, 1937, s. 5.

2) İbn Manzur, *Lisanü'l – Arab*, XII/ 237, Beyrut, 1311; Muhammed b. Ya'kub, Firûzâbâdî, *Kamus-ul-Muhit*, Mısır, 1371, III/296; Mahmud b. Ömer, Zemahşeri, *Esâsü'l-Belâğa*, Mısır, 1960, s. 981, 982.

3) Muhammed-Ali, el-Haskefi, *Dürri'l-Muhtâr-Şerhu Tenvîri'l-Ebsar*, Mısır, tr., II/886.

Muhammed eş-Şeybânî ise “Nafaka nedir?” sorusuna şu şekilde cevap vermiştir: “Nafaka, iâşe ve giyim eşyası ile sükna (mesken) hakkıdır.”⁴

Nafaka ikiye ayrılır:⁵

1- Kişinin kendisi için gerekli olan nafakadır. Bu nafaka, başkasına vereceği nafakadan daha önce gelir. Hz. Peygamber en faziletli sadakayı soran sahabeye şöyle buyurmuştur: “*Önce kendi nefesine, sonra nafakası sana gerekli olan kimselere tasadduk et.*”⁶

2-Kişinin başkasına sağlayacağı nafakadır. Bu nafaka üç sebepten dolayı kişiye zorunluluk arz eder. Bu sebepler, evlilik, akrabalık ve mülkiyettir.⁷

Bir insanın nafakası üç sebeple başkasına vâcip olur. Bunlar; evlilik, akrabalık ve mülkiyettir. İslâm hukukçuları, nafaka hukukunu incelemeye çoğunlukla evlilikten başlamıştır. Çünkü evlilik hısımlığın başlangıcıdır ve çocuğun aslıdır. Yani akrabalık ancak doğum sebebiyle olur. Oğul, baba, kardeş ve amca gibi insanların asılları ancak evlilikle meydana gelir. Bundan dolayı evlilik hepsinden önce gelir.⁸

Nafakanın varlığı, eşler arasında nikâh akdinin başladığı andan itibaren varlık kazanır. Nafaka evliliğin hukuki anlamda sona ermesiyle başlayan iddet dönemi denilen süre içinde de çok önemlidir. “Koca ile karısı arasında mali bir alacaklılık ve borçluluk ilişkisi.”⁹ olarak tarif edilen evlilik nafakası sadece eşler arasındaki nafaka sorumluluğudur.

II. Evlilik Nafkasının Dayandığı Deliller

Evlilik nafakanın vâcip oluşu Kur’ân, Sünnet, icma ve akıl delillerine dayanır.

a) Kur’an’dan deliller:¹⁰

Ayetlerde şöyle buyrulur:

“*Kocaları, bu bekleme süresi içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya herkes-ten daha fazla hak sahibidirler. Erkeklerin meşru surette kadınlar üzerindeki hakları gibi kadınların da onlar üzerinde hakları vardır. Erkekler onlar üzerinde (daha üstün) bir dereceye sahiptirler. Allah azîz ve hâkimdir.*”¹¹

4) Zeynuddin b. İbrahim, İbn Nüceym, *el-Bahru’r-Râik*, Mısır, 1313, II/188.

5) Muhammed b. Ahmed, eş-Şirbini, *Muğni’l-Muhtaç*, Mısır, 1317, III/430, 431.

6) İbnu’l-Haccac, Müslim, *Zekât*, Beyrut, 1375, s. 95, 97, 106; Süleyman b. Eş’as, Ebu Davud, *Zekât*, Mısır, 1371, s. 39, 40; Ahmed b.Hanbel, Mısır, 1313, II/94.

7) Haskefi, *age*, II/886; Şirbini, *age*, III/430, 431; Muhammed b. Ahmed, Serahsi, *Mebisât*, Mısır, 1324, V/180; İbn Abidin, *Reddii’l Muhtar*, Mısır, 1386, III/572.

8) İbn Abidin, *age*, III/372; Ali b. Muhammed, İbn Hazm, *Muhalla*, VII/109, Mısır, tr.; Ahmed b. Yahya, İbnu’l –Murteza, *Bahru’z-Zehhâru’l-Cami li Mezâhibi Ulemâi’l-Emsâr*, Mısır, 1366, III/271.

9) Celal, Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, s. 24.

10) Muhammed b. İdris, Şafii, *Ümm*, Mısır, 1388, V/77; Fahrüddin Muhammed b. Ömer, er-Razi, *Tefsîri’l Kebir*, Mısır, tr., VI/99.

11) *Bakara*, 2/228.

“Onlara verdiğinizden bir şeyi geri almanız size helâl olmaz. Erkekle kadın, Allah'ın sınırlarına riâyet edemeyeceklerinden korkarlarsa müstesna... Eğer siz onların, Allah'ın sınırlarına riâyet edememelerinden korkarsanız, o zaman kadının fidyeye vermesinde ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte o kimseler zâlimlerin ta kendileridir.”¹²

“Anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. (Bu), emmeyi tam yaptırmak isteyenler içindir. O (annelerin) ma'ruf şekilde yiyeceği ve giyeceği, çocuk kendisinin olan babaya aittir. Kimse güç yetiremeyeceği şeyle mükellef tutulamaz. Ne bir anne çocuğu yüzünden, ne de çocuğun babası, o çocuğu sebebiyle zarara sokulmasın. Mirasçıya düşen de bunun gibisidir. Eğer (ana ve baba) aralarında anlaşarak ve müşavere ederek, çocuğu memeden kesmeyi arzu ederlerse, ikisine de günah yoktur.”¹³

“Kendileriyle temas etmediğiniz veya kendilerine bir mehir belirlemediğiniz kadınları boşarsanız, bunda size bir vebal yoktur. O kadınları, zengin olanlarınız gücüne göre, fakir olanınız da yine gücüne göre, ma'ruf bir mal ile faydalandırınız (onlara veriniz). Bu, muhsinler üzerine bir borçtur.”¹⁴

“Eğer (borçlu) darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamana kadar mühlet (verin). Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz.”¹⁵

“Allah, sizi yeminlerinizdeki lağveden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kalplerinizin azmettiği yeminler yüzünden muaheze eder. Bunun da kefareti, ailenize yedirmekte olduğunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azat etmektir. Fakat kim de bulamazsa, üç gün oruç tutması (lâzımdır). İşte bu, ahdedtiğiniz vakit yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi muhafaza edin. Allah âyetlerini size böylece açıklıyor. Ta ki şükredesiniz.”¹⁶

“Ey peygamber! Kadınları boşadığınız zaman iddetlerine doğru boşayın ve o iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar. Ancak açık bir kötülük yapmaları (hali) müstesna. Bunlar Allah'ın hudududur. Kim Allah'ın hududunu geçerse muhakkak kendine zulmetmiş olur. Bilmezsin, belki Allah bundan sonra bir durum ortaya çıkarır.”¹⁷

“O kadınları gücünüzün yettiği kadar ikamet ettiğiniz evin bir kısmında oturtun. (Evleri) başlarına dar getirmek için kendilerine zarar vermeyin. Eğer hamile iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Eğer sizin için çocuk emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda iyilikle bunu görüşün. Eğer güçlüğe uğrarsanız, onu babası için bir başka kadın emzirecektir.”¹⁸

12) Bakara, 2/229.

13) Bakara, 2/233.

14) Bakara, 2/236.

15) Bakara, 2/280.

16) Maide, 5/89.

17) Talak, 65/1.

18) Talak, 65/6.

“Varlıklı olan, nafakayı varlığına göre versin. Rızık daraltılmış olanda nafakayı Allah'ın ona verdiğiinden versin. Allah hiçbir kimseye ona verdiğiinden başkasını yüklemes. Allah, güçlüğüün arkasından kolaylık ihsan eder.”¹⁹

b) Nafakanın sünnetten delilleri:

Kişinin ailesine, akrabalarına ve hizmetçisine gerekli nafakayı vermesini teşvik eden birçok hadis-i şerif mevcuttur.²⁰ Cabir b. Abdullah'ın rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber Veda Hacci'nda şöyle buyurmuştur: “Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Onlar sizin yönetiminize verilmiştir. Allah'ın emanetiyle aldınız onları, namuslarını da Allah'ın sözüyle helal ettiniz kendinize. Maruf bir şekilde rızıklarını ve giyeceklerini temin etmeniz onların sizin üzerindeki haklarıdır.”

“Kocanın yediği zaman karısına da yedirmesi, giydiği zaman karısına da giydirmesi, karının kocası üzerindeki haklarındandır.”²¹

Ebu Süfyan'ın eşi Hind Hz. Peygamber'in yanına gelip: “Ya Resulullah! Ebu Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek olanı vermiyor.” dedi. Hz. Peygamber de : “Sana ve çocuğuna yetecek olanı maruf ölçüde al.” buyurdu.²² Bu hadis, eşe verilecek nafakanın yeterli miktarda olması gerektiğinin, çocuğun nafakasının erkeğe ait olduğunun ve nafakanın maruf ölçüde olduğunun delilidir.

c) İcma delili:

İslam hukukçuları, *naşize* (itaatsiz) kadın²³ dışında, evli olup kocasıyla aynı meskeni paylaşan kadının geçim masraflarının kocanın üzerine vacip olduğu konusunda görüş birliği içindedirler.²⁴

d) Akıl delili:

Kadın evlilik akdiyle koca evine yerleştiği zaman tasarruf ve kazanmaktan uzak sayılmıştır. O halde kadının geçim masraflarını koca karşılamalıdır. Bu nafaka, alıkonma ve bekletilmenin karşılığı sayılmıştır. Aynı zamanda İslam hukukçuları konuya şöyle yaklaşırlar; devletin istihdam ettiği kişilere belli süreler içinde, bu kişilerin hareket ve tasarruflarını kendisinin kontrol ve istifadesinde bulundurmasına karşılık nasıl bir ücret ödüyor- sa, koca da ortak ikametgâhta kalan karısının nafakasını temin etmek zorundadır.²⁵

19) *Talak*, 65/7.

20) Muhammed b. Ali, Şevkânî, *Neylu'l-Evtâr*, Mısır, tr., VI/364.

21) Kâsanî, *Bedâi*, IV/15; Şirbinî, *age*, III/426; Şevkânî, *age*, VII/364.

22) Şevkânî, *age*, VI/364; Serahsi, *age*, V/181; Şafii, *age*, V/77; Kâsanî, *age*, IV/15.

23) Naşize: Ortak meskende bulunma görevini, kocasının rızası olmadan ihlal eden ve kocasının meşru isteklerinden haksız sebeplerle kaçınan kadın, demektir.

24) Vehbi, Zuhayli, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, 1989, tr., X/94; Kâsanî, *age*, IV/16.

25) Kâsanî, *age*, IV/16; Abdullah b. Ahmed, Neseî, *Kenzu'd Dekâik*, Mısır, 1313, III/51; Muhammed b. Abdilvahid Kemaleddin, İbnü'l Hümmam, *Fethu'l Kadîr Şerhu'l-Hidâye*, Mısır, 1316, III/322.

III. Kadının Nafakaya Hak Kazanmasının Şartları ve Nafakanın Düşmesinin Sebepleri

Evlilik nafakası kocanın üzerine vâcip olup,²⁶ kocanın zengin, fakir, gaip veya huzurda olması, hasta veya sakat olması ya da borçlu bulunması bu durumu değiştirmez. Kocanın nafaka borçlusu olabilmesi için malvarlığının müsait olması, gelirin bulunması veya çalışarak nafaka sağlamaya muktedir olması gerekir.

Kadın ise ister Müslüman olsun, ister gayr-i müslim vatandaş olsun, ister fakir ya da zengin bulunsun, nafakası kocasına vâciptir.²⁷

Nafakanın kocanın üzerine vacip olmasıyla ilgili olarak İslam hukukçuları iki görüş ortaya koyarlar.²⁸ Hanefilere göre; koca sahih bir evlilikle evlendiği kadını kendisine ait kılmıştır ve alıkoyma hakkına sahip olmuştur. Yani nafaka, ortak meskende kalmanın karşılığıdır. Bundan dolayı fasit bir nikâhla gerçekleşmiş bir evliliğin sonucunda nafaka söz konusu olamaz. Çünkü böyle bir evlilikte alıkoyma hakkı yoktur.

Çoğunluk fakihlere göre ise nafakanın sebebi; karı-kocalık, yani kadının erkeğin eşi olmasıdır.

Evlilik sahih olmalıdır. Evlilik fasit ise kocanın nafaka vermesi gerekmez. Fâsit akitle gerçekleşmiş bir evlilikte kadın kocası tarafından (kendi evinde) alıkonulamaz ve böylece nafaka hakkı da olamaz. Sahih bir evlilikle evlendikleri zannedilen fakat sonradan evliliğin muteber nikâha istinat etmediği anlaşılır ve kadın lehine hükmetmiş bir mahkeme kararı varsa alınan nafakanın geri iade edilmesi zorunludur. Hanbeli ve Şafii uygulamalarında nafaka iade edilmez.²⁹

Kocanın, karısının üzerindeki hakları, kadının kendi kusurları sebebiyle karşılıksız kalmışsa nafaka geçici olarak vacip olmaz. *Nâşize* olan kadının kocası yanındaki durumu da böyledir. Kadın meşru bir gerekçe olmadan kocanın evinden çıkarsa nafakası düşer.³⁰ Kocasının evine geri dönünceye kadar *nâşize* olarak kabul edilir ve nafakası karşılanmaz.

Bununla birlikte, peşin (*muaccel*) mehrin ödenmemesi, normal oturmaya müsait bir evin olmaması gibi kadının itaatsizliğini haklı kılan durumlar da olabilir. Ancak, kocanın başka bir eve taşınmayı kabul etmemesi durumunda, kocasını evine almadığında da kadın *nâşize* sayılır.³¹

Kadın mürted olmamalıdır. İrtidad ederse, nafaka hakkı düşer. Mürted kadın iddet beklemektedirken tevbe edip müslüman olursa, *nâşize* kadının aksine nafaka hakkı geri

26) İbn Rüşd, *age*, II/55; Şirbini, *age*, VII/564.

27) İbn Abidin, *age*, III/373.

28) Kâsani, *age*, IV/16; İbnu'l Hümmam, *age*, III/321; Şirbini, *age*, III/425.

29) İbn Abidin, *age*, III/572-575; Serahsi, *age*, V/44, 193; *Hindiyye*, I/567, 568.

30) Zuhayli, *age*, X/97; Ahmed b. Muhammed, Kudurî, *Muhtasarü'l--Kudurî*, Mısır, 1384, II/317, 324, 325; el-Hasen b. Mansur, Kadihan, *Fetâvâ Kadi Han*, Mısır, 1323, I/390-401.

31) Haskefi, *age*, II/891.

gelmez. Çünkü mürtedliği kocasından ayrılmasını gerektirir ve bu ayrılma sebebi de kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu neden onun nafakasını iptal etmiştir. Ayrılma nedeniyle nafaka iptal olunca, artık bu hak bir daha geri dönmez. Ama *nâşîze* kadında durum bunun tersinedir. *Nâşîzeli* geçici bir durum olup nafakayı iptal etmez de geçici olarak durdurur. Ama kadın zimmî olup müslüman bir erkeğin nikâhında bulunması durumunda; ister evlilik nafakası olsun, ister iddet nafakası olsun, kadına nafaka vermek gerekir.

Kadın, hısımlık mahremiyetini oluşturacak bir iş yapmış olmamalıdır. Kocasının başka kadından doğma oğlu veya kayınpederi gibi bir yakını ile cinsel bir yakınlığı olursa, kocasından bâin olarak boşanır. Artık kocasının kendisine nafaka verme zorunluluğu olmaz.³² Aynı şekilde dört mezhebe göre; kadın hapsedilmemiş olmalıdır. Çünkü bu durumda kocanın kadını alkoyma hakkı ortadan kalkmıştır. Kadın haksız yere hapsedilse dahi Hanefi ve Hanbeli'ye göre, bu duruma koca sebep olmadığı için kadın nafaka alamaz. Maliki'ye göre buna kadın sebep olmadığı için nafaka alabilir.³³

Kadın vefat iddetini bekleme halinde bulunmamalıdır.³⁴

Eğer koca hapsedilir (borcunu ödemeye gücü yetsin veya yetmesin) veya kaçarsa; kadına nafaka vardır. Kocanın haksız olarak hapsedilmesi hâlinde, nafaka borçlusu olmasıyla ilgili âlimler ihtilâf etmişlerdir. Sahih olan görüşe göre bu durumdaki kadına nafaka vardır.³⁵

Kadın kocanın izni olmaksızın çalışmamalıdır. Çünkü bu durumda zamanını kocasına ayırma işi eksiktir. Koca kadının çalışmasına önce razı olup sonradan evden çıkmasına engel olsa ve kadın buna rağmen çıksa nafakası yine düşer. Çünkü kadının çıkışı itaatsizlik anlamına gelir.³⁶

İslâm âlimleri hasta kadına nafaka verilmesinde mütefektirler. Kadının ailesinin evinde tedavi olması da bu durumu değiştirmez. Ancak kocası evine dönmelerini ister ve taşıyarak bile olsa dönebilecek durumda iken kadın bunu reddederse nafaka düşer.³⁷

Kadının mahremsiz yolculuk yapması da nafaka hakkını düşürür. Kocanın yanında olması demek olan *ihtibâs* durumu kadından kaynaklanan bir sebeple kalktığı için bu durum da *nüşûz* sayılır ve nafaka düşer. Fakat kadın, mahremiyle beraber farz haccı edâ etmek üzere kocasından izin bile almadan evden çıkabilir. Ancak bu durumda kocasından nafaka alma hakkına sahip olmaz. Ama kocasıyla birlikte hacca giderse; sefer nafakası değil, hazar nafakasını kocasının vermesi vâcib olur. Bu durumda yol masraflarını kadının vermesi gerekir. Koca sadece yiyecek, giyecek ve bunlarla ilgili şeyleri karısına

32) Bilmen, Ömer Nasuhi, Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve İstilahâtü Fıkhiyye Kâmûsu*, İstanbul, 1969, I/14, II/455.

33) İbn Abidin, *age*, s. 572-575; Bilmen, *age*, II/455.

34) Hamdi, Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 2012, s. 240.

35) Kadıhan, *age*, I/390, 400, 401.

36) Haskefi, *age*, II, 891.

37) Haskefi, *age*, II, 889; İbn Abidin, *age*, III/572- 575; Şirbini, *age*, III, 431.

temin etmekle yükümlü olur. Hanefi mezhebinde kadının, beraberinde mahremi olmaksızın sefere çıkması helâl olmaz.³⁸ Ancak İmam Şâfi'ye göre, yol güvenliği ve güvenli yol arkadaşları ile kadın uzun yolculuklara çıkabilir.³⁹

Karı-kocanın farklı dinlere mensup olmaları nafaka engeli değildir. Müslüman koca gayrimüslim karısının, gayrimüslim koca başka dinden olan karısının nafakasını temin etmek zorundadır.⁴⁰

IV. Evlilik Nafakasından Kaçınmanın Sonuçları

Koca nafakayı vermeyi kendisi kabul etmesine veya hâkim kararıyla nafaka zorunluluğu ortaya çıkmasına rağmen nafakasını vermezse şu hükümler uygulanır:

Eğer koca zengin ve nafaka vermekten kaçınıyorsa, malı varsa hâkim malını zorla satar ve bedelini hanımına nafaka olarak verir. Eğer zengin kocanın ortada malı yoksa kadının talep etmesiyle hâkim kocayı hapseder. Nafakayı ödeyene kadar da tutuklu kalır.⁴¹ Bu konuda Allah Elçisi'nin şu hadisini zikredebiliriz; "Zengin borcunu geciktirmesi zulümdür. Bu durum onun malını ve cezasını mübah kılar."⁴² Koca nafakayı yine ödemezse ve hâkim de nafaka ödeyemeyeceğine inanırsa ödemeye muktedir olana kadar terk edilir. Allah Tealâ Bakara 280. ayette şöyle buyurmuştur: "Eğer borçlu darlık içinde ise, ona ödeme gücüne kavuşacağı zamana kadar süre tanımak gerekir."⁴³

Nafaka borçlusu koca yoksulsa hapsedilmez ve karısıyla araları ayrılmaz. Çünkü bu durumda koca yoksulluğu sebebiyle veremediğinden dolayı haksızlık yapmış sayılmaz.

Malikiler dışındaki çoğunluğa göre yoksul kocanın nafaka yükümlülüğü düşmez. Yukarıda zikrettiğimiz ayete göre, zenginleşinceye kadar üzerinde borç olarak kalır.

Hâkim kadın için nafaka takdir eder ve borç almasını emrederse, kocası adına borç almış olur. Kadının borç almasından kasıt; ihtiyaç duyduğu şeyleri borçla satın almasıdır. Bu borçları kocasının üzerine havale etmesi ve kocasının ölmesi halinde mirasçılarının müracaat edip onlardan ödeme talebinde bulunması hakkı vardır. Ama hâkimin emri olmadan borç alırsa, alacaklılar haklarını kadından talep ederler. O da bu borçları kocasına havale edemez ve kocanın ölmesi halinde de kocasının mirasçılarının müracaat edip onlardan bu borcu ödemeleri talebinde bulunamaz. Çünkü onun kocası üzerinde velayet hakkı yoktur. Bu sebeple kadına kocası adına borç alması emredilir.⁴⁴

Hâkimin kararıyla kadına kocasının fakir oluşuna göre nafaka takdir edilip sonra koca fakirlikten kurtulursa, ailesinin nafakasını zenginliğine göre tamamlar. Çünkü nafaka-

38) Haskefi, *age*, II/889; İbn Abidin, *age*, III/572, 575.

39) Buhârî. *Menâkıb*, 25; İbn. Hanbel, *Müsned*, IV/257.

40) Serahsî, *age*, V/190.

41) Kâsanî, *age*, IV/16.

42) Buhârî. *Havâle*, 1, 2; Müslim, *Müsâkât*, 33.

43) Zuhayli, *age*, X/108.

44) Kâsanî, *age*, IV/26.

nın miktarı kocanın mali durumuna göre değişir. Kocanın mali durumunda bir değişiklik meydana gelirse, kadının da onun durumuna göre bir nafaka talebinde bulunma hakkı doğar. Aynı şekilde kadına kocasının zengin oluşuna göre nafaka takdir edilip, sonradan koca fakirleşirse, -açıkladığımız sebepten dolayı- kadına ancak yoksul kocanın verebileceği bir nafaka takdir edilir.⁴⁵

Hâkim tarafından nafaka takdir edilmedikçe veya karı-koca arasında nafaka miktarı üzerinde bir anlaşma olmadıkça, kadına verilmemiş olan geçmiş zamanların nafakası düşer. Hâkim tarafından takdir edilmişse veya karı-koca bir miktar üzerinde anlaşmışlarsa, o halde verilmemiş olan geçmiş zamanların nafakası takdir edilir. Hâkim tarafından nafakaya hüküm verildikten sonra aralarındaki anlaşmadan sonra, daha nafaka kabzedilmeden taraflardan biri ölürse, tayin ve takdir edilen nafaka düşer.⁴⁶

Şafii ve Hanbelilere göre koca fakirliği sebebiyle nafakasını ödeyemiyorsa kadının evliliği feshetme hakkı ortaya çıkar. Kadının boşama hakkı sınırlı olduğu için bu görüş uygulamada kadına bazı kolaylıklar sağlayabilir. Nitekim eşini Türkiye’de bırakarak yurt dışında kalan eşi ve çocuklarıyla ilgilenmeyen pek çok erkek vardır. Kadın kendi başına geçimini sağlamakta, çocuklarının eğitimi yaptırmak için ömrünü vermektedir. Böyle bir durumda bu görüşten yararlanmak mümkündür.⁴⁷

Malikilere göre ise, fakirliği süresince kocadan nafaka kalkar ve üzerine borç olmaz. Nitekim Allah Tealâ şöyle buyurmuştur: “Allah bir nefse verdiğiinden başkasını yüklemez.”⁴⁸

Kaybolan kocanın nafaka vermemesi durumunda koca üzerine uygulanacak yaptırımlarla ilgili İslam hukukçuları arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Kaybolan koca denildiğinde, nafaka davası için mahkemeye getirilemeyen kişi kastedilmektedir. Bu kişinin yakın veya uzakta olması fark etmez. Hanefilere göre bu koca için geçen sürenin nafakasını vermesi ancak hâkimin kararıyla zorunlu hale gelir. Kadının nafakası günü birlik vacip olur eğer hâkim karar vermemişse gecikmeyle beraber bu nafaka düşmüştür. Çünkü geçmiş günlerin nafakasının ihtiyacı da geçmiştir.

Çoğunluğa göre ise, hâkimin kararı olmasa bile koca geçen sürenin nafakasını vermek zorundadır ve bu onun üzerine borçtur. Eğer kayıp kocanın malı varsa ve kadın da hâkimden nafaka talebinde bulursa, kadına mahkemede kayıp kocasının maslahatını gözetmek için kocasının kendisinin nafakasını vermediğine dair yemin ettirilir. Kadının nafakasını almış veya kocası onu boşamış ve iddeti bitmiş olabileceği düşünüldüğü için kadından kefil istenir. Bu durumda hâkim kocanın malından nafaka takdir eder. Bu Hanefi ve Şafii’ye göredir.⁴⁹

45) Serahsî, *age*, V/182

46) Serahsî, *age*, V/184

47) Döndüren, *age*, s. 240.

48) Haskefi, *age*, II/889; İbn Abidin, *age*, III/572. 575; Abdullah b. Mahmud, Mevsilî, *İhtiyâr li- Ta’lîli’l-Muhtâr*, Mısır, 1370; Şirazi, *age*, II/159.

49) Ruhi, Özcan, *İslâm Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti*, Erzurum, 1976, s. 90.

Eğer kayıp kocanın malı yoksa Hanefî'ye göre hâkimin onları boşama yetkisi yoktur. Fakirlik hiçbir durumda boşanma gerekçesi değildir. Çoğunluk, fakirlik dolayısıyla kadının boşanabileceğini kabul eder.⁵⁰

Eğer kadın kayıp kocanın nafakasından harcar ve infaktan önce kocanın öldüğü anlaşılrsa, harcadığı miktarı mirastan düşürülür. Bunda hukukçular ittifak halindedirler.⁵¹

V. Nafakanın Kapsamı

a) Yiyecek temini

Koca, karısının hayatını normal bir şekilde devam ettirebilmesi için gereken bütün yiyecek ve diğer ihtiyaç maddelerini yeterli miktarda sağlamak zorundadır. Nitekim Allah Tealâ “*Annelerin rızık ve giyecekleri maruf bir şekilde babaya aittir.*”⁵² buyurmuştur. Yine bir rivayette Resulullah Hind'e “*Sana ve çocuğuna yeterli olanı maruf bir şekilde al.*” buyurmuştur. Rızıkta yeterli olanı terk etmek maruf şekli terk etmektir. Bu deliller yeterli miktarın vacipliğini ortaya koyar.⁵³

Kocanın vermesi gereken yiyecek nafakasının kapsamı konusunda fıkıh âlimlerinin iki görüşü vardır;⁵⁴

Hanefî ve Şafilere göre yiyecek ve giyecek nafakası kocanın zenginlik ve fakirlik durumuna göre takdir edilir. Delilleri de “*İmkânı geniş olan nafakayı genişliğine göre versin. Rızık kendisine daraltılmış olan fakir de nafakayı Allah'ın verdiği kadar versin.*” ayetidir. (Talak-6)

İkinci görüş ise Malikilere ve Hanbelilere aittir. Eşlerin zenginlik fakirlik durumu, kadının konumu ve yörenin durumu dikkate alınarak takdir edilir. Delilleri yukarıdaki ayet ve Hind hadisinde “*Sana yetenini al*” buyurulmuş olmasıdır. Hanbelilere göre iki eşin durumunu dikkate almak delillerin hepsini uygulamak demektir. Çünkü ayet kocanın durumuna, hadis kadının durumuna göredir. Eğer ikisi zengin ise zengin nafakası ikisi de fakirseler fakir nafakası gerekir. Durumları farklı ise orta derecede nafaka ödemelidir.⁵⁵

Yiyecek nafakası, aynı olarak verilebileceği gibi nakit olarak da verilebilir. Günümüzde uygulama böyledir. Ancak nakit olarak verildiğinde, yiyecek maddelerinin zamanla uğrayacağı fiyat değişiklikleri dikkate alınmalıdır.⁵⁶

Yiyecek nafakasının verilme şekli kocanın kazancının durumuna göre tespit edilir. Koca kazancını günlük temin ediyorsa her günün akşamında bir sonraki günün nafakasını

50) İbn. Kudame, *Muknî*, II/359

51) İbn Rüşd, *age*, II/55; Haskefi, *age*, II/889; İbn Abidin, *age*, III/572. 575; Şirazi, *age*, II/163.

52) *Bakara*, 2/233.

53) Kâsani, *age*, IV/20; Serahsi, *age*, V/180; Haskefi, *age*, II/572; Şirbini, *age*, III/427

54) Zuhayli, *age*, X/103; Serahsi, *age*, V/180; Şirbini, *age*, III/427; Özcan, *Nafaka Mülkiyeti*, s. 61.

55) Serahsî, *age*, V/182.

56) Ahmed b. Muhammed, Tahtâvî, *Haşiyetu't-Tahtâvî ale'd-Durri'l-Muhtâr*, Mısır, 1254, II./255; Halil, Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara, 1974, s. 198.

verir. Haftalık olarak çalışan koca, karısının nafakasını haftalık, aylık olarak çalışan koca aylık, hasılatını yıllık kazanan çiftçi veya zengin kişiler nafakayı yıllık öderler. Hâkim nafakayı kararlaştırırken koca için en uygun ödeme şeklini seçer.⁵⁷

b) Giyim eşyası temini:

Koca kadının giyim eşyalarını temin etmek zorundadır. Giysi takdir edilirken sosyal seviye, örf ve adetler ölçü alınır.⁵⁸ Ayette geçen *maruf* kelimesi bunu ifade eder. Kadının biri yazlık diğeri kışlık olmak üzere en az iki takım elbiseye hakkı vardır. Giyim eşyaları kadına hazır bir şekilde verilebileceği gibi bedeli de verilebilir. Kadının kendine ait giyim eşyasının bulunması veya başkaları tarafından giyim kapsamında hediye almış olması kocanın bu vazifesini kaldırmaz ve karısına ‘bu yeterlidir’ diyemez.⁵⁹

Kadının giyim eşyasına sahip olduktan sonra, süre dolmadan yenisini isteme hakkı yoktur. Fakat kendi hatası olmadan itinalı bir şekilde kullandığı halde eğer giyim eşyasında vaktinden önce bir yıpranma olmuşsa koca yenisini temin etmelidir.⁶⁰

Kocanın dünya hayatında giyimle alakalı en son yapacağı masraf kefenleme masrafıdır. Bundan dolayı teçhiz ve tekfin masrafları kocaya aittir.⁶¹

c) Mesken temini:

Koca hanımına sosyal durumuna uygun mefruşatı olan bir mesken sağlamak zorundadır.⁶² Allah Tealâ Talak Suresi 6. ayeti kerimesinde şöyle buyurmuştur. “*Onları imkânınız dâhilinde oturduğunuz yerde oturtun.*” Şer’î bir meskende -koca fakir de olsa- en az kadına ait kilitli bir oda ile diğer gerekli bölmeler bulunmalıdır.⁶³

Koca eşi için yine hanımının sahip olduğu evi kiralayabilir ve eğer hanım isterse kirayı ödemekten kaçınmaz.⁶⁴

Kadının razı olması dışında koca hanımını hısımlarıyla oturmaya zorlayamaz. Ancak kocanın ilk evliliğinden olan ve henüz ergenliğe ulaşmamış küçük çocuklarla oturabilir. Kadının diğer evliliğinden olan bu durumdaki çocuk kocanın izni olmadan aynı evde oturamaz.⁶⁵

Çoğunluk âlimlere göre (Maliki hariç) mesken döşeli olmalıdır. Meskende yatak, yorgan, yastık gibi uyku için gerekli olan mefruşat, yeme içmede gerekli olan mutfak

57) Haskefi, *age*, II/889; İbn Abidin, *age*, III/572; Serahsi, *age*, V/181.

58) Hindiyye, I/569, 575, 576.

59) Kasani, *age*, IV/23; Şirbini, *age*, III/429, 433; Haskefi, *age*, II/893, Bilmen, *age*, II/449

60) Serahsi, *age*, V/183.

61) İbn Abidin, *age*, III/598; Özcan, *Nafaka Mükellefiyeti*, s. 70; Kadıhan, *age*, I/399.

62) Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, Erzurum, 1980, s.14.

63) Döndüren, *age*, s. 239.

64) Bilmen, *age*, II/450; İbnu’l Hümmam, *age*, III/321; Hindiyye, I/544.

65) Şirbini, *age*, III/432; Haskefi, *age*, II/912.

malzemeleri, âdete göre zorunlu ev eşyaları ve elbisesini yıkayacağı alet ve aydınlatma malzemesinin bulunması gereklidir.⁶⁶

Meskenin olduğu yer eğer kadın yalnız kaldığında korkulacak bir yer olursa kocanın kadının korkmayacağı bir yerde mesken temin etmesi ya da ona bir arkadaş bulması gerekir. Koca kötü komşulu olmayan canı, ırzı, malı güvende olacağı bir mesken temin etmek zorundadır.⁶⁷

Kocası gerekli şartları taşımayan meskeni sağlamadığı takdirde, kadın evi terk etme hakkına sahiptir. Böyle bir durumda itaatsiz sayılmaz ve nafakası düşmez.⁶⁸

d) Hizmetçi temini:

Sosyal seviye bakımından emsali olan kadınların hizmetçisi varsa veya kadın bakıma muhtaçsa koca hizmetçi tutmak zorundadır ve bu hizmetçinin nafakasını da temin etmelidir.⁶⁹ Hizmetçinin nafakası yiyecek ve giyim masraflarından ibarettir. Aynı zamanda hizmetçi için yatacak yer ve gerekli ev eşyasını temin eder. Fakat hizmetçinin giyim eşyası eskimeden yenisini alma mecburiyeti yoktur. Hizmetçi kocaya da hizmet etmelidir. Aksi takdirde hizmetçinin nafakasından sorumlu olmaz. Hizmetçinin nafakası hizmetinin karşılığıdır.⁷⁰

Zengin koca birden fazla çocuk olması ve tek hizmetçinin yetmemesi halinde daha fazla hizmetçi temin eder. Hizmetçi güvenilir olmalıdır. Emin olmayan hizmetçinin nafakasının ödemesi istenmez. Fakir kocadan hizmetçi tutması ve onun nafakasını ödemesi beklenemez.⁷¹

Sonuç

Günümüz medeni dünyasında özellikle kadınlar, çalışma hakkı ve hürriyeti adı altında bir bakıma ailenin geçimini kazanmaya mecbur bırakılmakta ve hayatın zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Oysaki İslam'da kadın çalışma hürriyetine sahiptir, ancak buna mecbur değildir. Çalışması onun kendi tercihiyledir. Her durumda onun geçimi güvence altındadır. İslâm dini bu görevi öncelikle kadının babasına, evlenince de kocasına yüklemiştir. İslâm hukuku sosyal dengeyi korumak adına bütün prensipleri net bir şekilde ortaya koymuştur.

Zamanın değişmesiyle ortaya çıkan yeni şartlar karşısında İslâm Hukukunda var olan birtakım nafaka hükümlerinin *marufa* göre tekrar düzenlenmesi gerekmektedir. Örneğin,

66) Haskefi, *age*, II/912.

67) Kasânî, *age*, IV/21; Bilmen, *age*, II/450.

68) Erbay, *age*, s. 30.

69) *Hindiyeye*, I/568, 569; Kasânî, *age*, IV/24.

70) Haskefi, *age*, III/584; Mevsili, *İhtiyar*, IV/4.

71) Serahsi, *age*, V/182.

hizmetçi nafakası olarak incelediğimiz konunun günümüze göre tekrar şekillendirilebileceği ve böylece evlerde görevlendirilen birtakım hizmetli ferdin haklarının koruma altına alınmasının sağlanmış olacağı kanaatindeyiz.

Bugün Türk Medeni Kanununda da İslâm Hukukuna paralel kararlar olduğunu görmekteyiz. Kanunlar, kocanın akşamları eve geç gelmesi, ailesiyle ilgilenmemesi, zararlı alışkanlıklardan dolayı sebep olduğu tahribatlardan kaynaklanan ihmaller sonucunda kadına mahkeme aracılığıyla müdahaleyi talep yetkisi vermektedir. Buna karşılık kadının da birtakım sebeplerden dolayı kocasını ve çocuklarını ihmal etmesi sonucunda kocanın da bazı hakları belirlenmiştir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, “*Müsned*”, Mısır, 1313.
- el- Baberti, Muhammed b. Mahmud, “*el-İnaye Şerhu'l-Hidâye*”, Mısır, 1316.
- Bilmen, Ö, Nasuhî, “*Hukuku İslâmiyye ve İstilahâtü Fıkhıyye Kâmûsu*”, İstanbul, 1969.
- el- Buhari, Muhammed b. İsmail, “*el-Camiu's-Sahih*”, Mısır, 1313-1314.
- Cin, Halil, “*İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*”, Ankara, 1974.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, “*Sünen*”, Mısır, 1371.
- Döndüren, Hamdi, “*Delilleriyle Aile İlmihali*”, İstanbul, 2012.
- el-Firûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kub, “*el-Kâmûsu'l-Muhîr*”, Beyrut, 1986.
- Gönensay, Samim, “*Medeni Hukuk*”, İstanbul, 1937.
- El-Haskefî, Muhammed Ali, “*ed-Durri'l-Muhtâr-Şerhu Tenvîri'l-Ebsar*”, Mısır, tr.
- Heyet, “*el-Fetâvâ'l-Hindiyye*”, Beyrut, 1980.
- İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer, “*Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*”, Mısır, 1386.
- İbn Hazm, Ali b. Muhammed, “*el-Muhallâ*”, Mısır, tr.
- İbn Hüman, Muhammed b. Abdilvâhid Kemaleddin, “*Fethu'l-Kadîr Şerhu'l-Hidâye*”, Mısır, 1316.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem, “*Lisânu'l-Arab*”, Mısır, 1372.
- İbnu'l Murteza, Ahmed b. Yahyâ, “*el-Bahru'z-zehhâru'l-cami li mezâhibi Ulemâi'l-em-sâr*”, Mısır, 1366.
- Kadihan, el-Hasan b. Mansur, “*Fetâvâ Kadi Han*”, Mısır, 1323.
- el-Kasânî, Alaeddin Ebu Bekr b. Mes'ud, “*Bedâiu's-Sanai fî Tertîbi's-Şerâi*”, Mısır, 1328.
- el-Kudurî, Ahmed b. Muhammed, “*Muhtasaru'l-Kudurî*”, Mısır, 1384.
- el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud, “*el-İhtiyâr li Ta'îli'l-Muhtâr*”, Mısır, 1370.

- en-Nesefî, Abdullah b. Ahmed, “*Kenzu’-d-Dekâik*”, Mısır, 1313.
- Özcan, Ruhi, “*İslâm Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti*”, Erzurum, 1976. “*İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*”, Erzurum, 1980.
- er-Razi, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, “*Tefsîru’l-Kebir*”, Mısır, trs.
- es-Serahsi, Muhammed b. Ahmed, “*el-Mebsûr*”, Mısır, 1324.
- eş-Şafiî, Muhammed b. İdris, “*el-Ümm*”, Mısır, 1388.
- eş-Şelebi, Ahmed b. Yunus, “*Haşiye ale’l-Kenzi ve’t-Tebyîn*”, Mısır, 1313-1315.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, “*Neylu’l-Evtâr*”, Mısır, tr.
- eş-Şirbinî, El-Hatîb, Muhammed b. Ahmed, “*Muğni’l-Muhtâc*”, Mısır, 1317.
- eş-Şirazî, İbrahim b. Ali, “*el-Mühezzeb*”, Mısır, tr.
- et-Tahtavî, Ahmed b. Muhammed, “*Hâşiyetu’t-Tahtavî ale’d-Durri’l-Muhtâr*”, Mısır, 1254.
- Yıldırım, Suat, “*Kur’ân-ı Hâkim ve Açıklamalı Mealî*”, İstanbul, 1998
- ez-Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, “*Esâsü’l-Belâğ*”, Mısır, 1960.